

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМНИ МУСТАҚИЛ ИЖОДИЙ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Катта ўқитувчи
Н.Нуралиева,

Фанга истеъдотли ёшларнинг кириб келишини таъминлаш учун комплекс тадбирлар туркумини амлга ошириш зарур. Бу борада олий мактабнинг, ҳатто умумий таълим мактабларининг фаолиятини тубдан қайта қуриш керак. Истеъдодли ва иқтидорли ёшларни излаб топиш, қўллаб-қувватлаш ҳамда уларнинг қобилиятларини ривожлантириш учун барча шарт-шароитларни яратишнинг республика системасини ишлаб чиқиш керак.

Ўзбекистон Республикаси ёш авлоднинг билиш фаолиятини шакллантириш ва узлуксиз ривожлантириб боришнинг мақсади вазифалари, мазмуни, воситалари, методларини илмий педагог асосларга таянган ҳолда белгилаб беришни тақозо қилмоқда. Ушбу муоммонинг ечилиши ўқувчиларни ижодий фикрлаши, уларда билимни эгаллаш фаоллиги, мустақил билиш фаолиятини шакллантириш масалаларига боғлиқ. Бунда кичик ёшдаги мактаб ўқувчилари билиш фаолиятини шакллантириш долзарб аҳамият касб этиши яққол намоён бўлмоқда.

Ўзбекистонда ёш авлодни мустақил фикрлашга ўргатишнинг давлат даражасидаги масалага айланиш бежис эмас. Шу нуқтаи назардан ижодкор ёшларни тарбиялаш кўп жиҳатдан ўқув- тарбия жараёнини ижодий ташкил этишга боғлиқ. Таълимни ижодий ташкил этмасдан туриб, ижодкор ёшларни тарбиялаш мумкин эмасдиги ҳеч кимга сир эмас.

Анъанавий таълим назарияси ва унга оид педагогик амалиётда бошланғич синф ўқувчиларининг мустақиллиги, ташаббускорлиги, ижодкорлиги, тафаккурига етарли эътибор берилмайди. Ўқувчи таълимда ижрочи, ўқитувчи топшириқлари, хоҳиш-истакларини бажарувчи ролида иштирок этади. Бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, таълимда ўқувчилар мавқеини, мақомини, ҳолатини, янгиламасдан, зарур ўринларда уларни бутунлай ўзгартирмасдан, боланинг ўқув – тарбия жараёнининг фаол иштирокчисига айлантирмасдан, унинг онги, тафаккурини ишлатмасдан ўқув-тарбия жараёнининг фаол иштирокчисига айлантирмасдан, унинг онги тафаккурини ишлатмасдан ўқув-тарбия жараёнини ижодий ташкил этиш мумкин эмас.

Ижод инсонгагина хос, тарихий, маданий яратувчилик сифатларига эга онгли, мақсадга йўналган, фаол ҳатти-ҳаракатлар мажмуасидир. У оригиналлиги, янгилиги бетакрорлиги билан ноиждодий фаолиятдан фарқ қилади. Шу хусусиятларига асосланиб, ижодга қуйидагича педагогик таъриф бериш мумкин: **болалар ижоди** –туғма қобилият ва ҳосила сифатлар синтезида амал қилиб, ижтимоий ва шахсий қимматга эга янги моддий, маънавий бойликларни яратишга йўналган маҳсулдор фаолиятдир.

Таълимга бошланғич синф ўқувчилар ижодкорлиги жиҳатдан ёндошиш болаларни ўқув-тарбия жараёни субъекти сифатида шарҳлаш масаласини

тақозо қилади. Ана шу асосга кўра болалар ижодкорлигини “субъект - объект” тизимида шарҳлаш тамойилини тавсифлаш муҳим аҳамият касб этади. Таълим жараёнида болаларда шаклланадиган шахсий сифатлар онглилик, мустақиллик, топқирлик кабилар нуқул ўқитувчи ишининг натижаси бўлмай, улар кўп жиҳатдан ўқувчининг ўзига боғлиқ. Шу тамойилган риоя қилиб, ўқув материали фаолият претмети сифатида қаралиб, ижодий фаолиятининг таркибий қисмлари ажратилади.

Ижодий фаолият ядроси тафаккур, фикрлаш шакллари бўлиб, улар қобилият, лаёқат, зеҳн, майл, ҳавасни тарбиялаш йўли билан ривожлантирилади, янгилик, ижодкорлик ижодий фаолият белгилари ҳисобланади.

Таълимни ижодий ташкил этиш яна бир масалани –болаларнинг ўқув фаолияти ва билув фаолиятини ўзаро муҳокама қилиб ўрганиш муоммосини ёритиш билан боғлиқ. Уларни ўзаро таққослаш қатор хулосаларга олиб келади: бу иккала фаолиятнинг таркиби бир хил бўлиб, мотив, мақсад, восита, натижадан иборат.

Бошланғич синф ўқувчилари фаолиятига кўра, ижодий топшириқларни уч гуруҳга ажратиб таҳлил қилиш мумкин. Булар ижодий мустақил иш, ижодий машқ, ўқув муаммоларидир.

1.Ижодий мустақил иш ижодий топшириқларнинг бошқа турларидан икки жиҳати билан фарқ қилади: оператив (зудлик билан) ташкил этиш имконияти борлиги ва ўқув –билув фаолиятини давом эттириш имкониятига эгаллиги. Бинобарин, ижодий мустақил иш таълимнинг шундай воситасики, уни таълимга татбиқ этиш йўли билан

–ўқиш, ўрганишга иштиёқ давом эттирилади, дарс доирасида ҳосил қилинган мотивларнинг давом этиши таъминланади:

–ўқувчиларни билишга, билим, малакалар доирасини кенгайтиришга олиб келади:

–ўрганилаётган ўқув материали устида ўқувчиларнинг ўз фаолиятларини мустақил давом эттиришга замин тайёрлайди:

–ўқувчилар фаолиятига раҳбарлик қилишни маълум даражада осонлаштиради.

Ижодий ҳарактердаги мустақил ишларни таълимга татбиқ қилишда: топшириқни тузишда риоя қилинган тартибни “аниқлаш ёки фаолиятни амалга ошириш тамойилини ажратиш”, қайд қилинган тамойилга риоя қилиб топшириқни бажариш, уни бажаришда эришилган натижани эслаб қолиш, агар зарур бўлса, натижани синфдошлари билан ўртоқлашиш, уни ўқитучига айтиб бериш шартларига риоя қилинади.

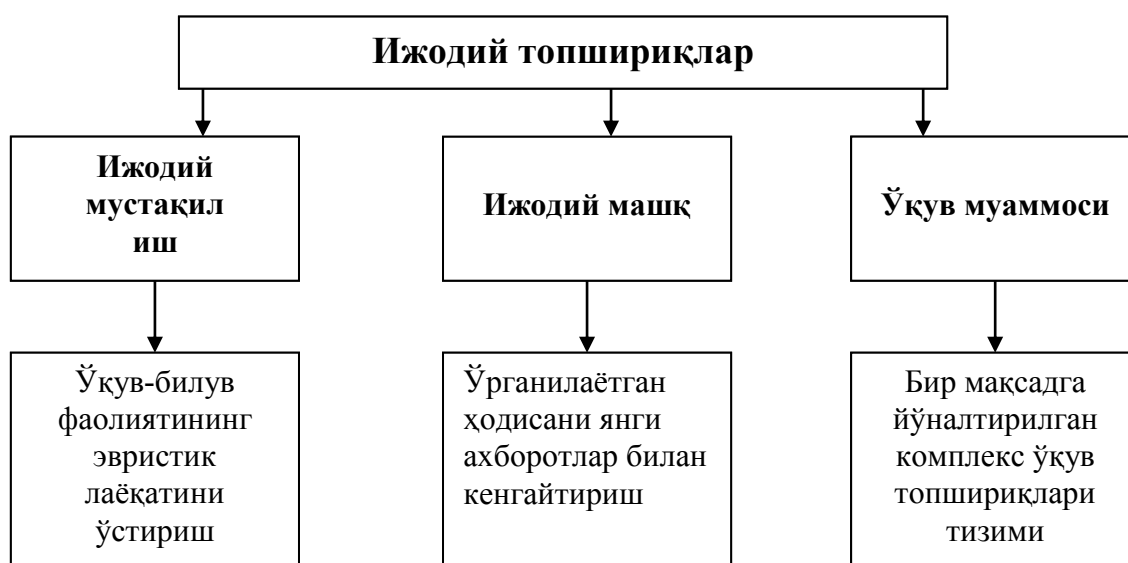
2.Ижодий машқ. Ҳар доим билимларни эсга тушириб машқ қилдириш таълимда ўқувчиларнинг зерикишига сабаб бўлади. Машқ қилиш жараёнида ўқувчиларнинг зерикишини бартараф этиш учун ижодий машқлардан фойдаланилади. Хўп, ижодий машқни қандай тушуниш керак?

Ижодий машқ ноижодий машқдан икки хил хусусиятига кўра фарқ қилади: ўрганилган билимлар доирасини кенгайтириш. Бунда ўқувчи олдин ўрганилган ўқув материалга такрорий қайтиб келганда, ўз тушунчаси

доирасини янги билимлар, тасаввурлар, фактлар, боғланишлар билан бойитади.

Ижодий машқлар доимий шуғулланишга мўлжалланган машқлардан фарқли ўлароқ ҳам хотирага, ҳам тафаккурга мослаб тузилади. Бунда ўқувчи мавзу доирасида ўрганилган билим, фаолият усуллари тақрорий ишлатиш билан бирга қўшимча ахборот, фаолият усуллари ҳам ижодий ўрганади.

3.Ўқув муоммолари –“Ўқув топшириқлари мажмуи бўлиб”, уларни ижодий топшириқлар тизими шаклида тасаввур қилиш мумкин.

Қ. Қосимованинг «Бошланғич синфларда она тили ўқитиш методикаси» қўлланмасида болаларни ўз фикрини мустақил ёзишга ўргатишни эрта бошлаш кераклиги ўқтирилади. Қўлланмада баён ва иншо ҳақида тўлиқ фикр билдирилган. Иншо ижодий ишнинг энг юқори шакли бўлиб, мактабда алоҳида ўрин тутишини, барча нутққа оид машқлар маълум мазмунда иншога бўйсунди. Иншо биринчи синфда кичик озаки ахборот ва эмоционал ҳикоядан башланиб, ўз фикрини ифодалашга, ўқувчи шахсининг ташкил топишга хизмат қиладиган, таълим-тарбиявий аҳамиятга эга бўлган жиддий режали ақлий ишга айланади.

В. Каримова, З. Нишоноваларнинг «Мустақил ижодий фикрлаш ва шахснинг ҳиссий иродавий ва интеллектуал хислатлари орасидаги боланиш» мақоласига мустақил ижодий фикрлашни психологик нуқтаи-назардан таҳлил қилинади. Ёшларга мустақил ижодий фикрлашни ўргатилса, улар келажакда ўз олдиларидаги муаммоларни ижодий ҳал қилишда қийналмайдилар. Мустақилликни тарбиялаш-бу фақат педагогик эмас, балки бир вақтнинг ўзида ижтимоий вазифадир. Мустақиллик инсоннинг ўз хатти-ҳаракати учун жавобгарлик билан узвий болиқ. Мустақиллик шахс ижодий фаолиятининг таркибий қисмини ташкил қилади. Муаллифлар ўз мақолаларида мустақил ижодий фикрлашни тўлиқ таҳлил қилиб борадилар .

Г. Ниёзмухаммедованинг «Ижодий фаолликни ўстиришнинг педагогик тамойиллари» мақоласида ўқувчилар ижодий фаолликларини ўстиришнинг педагогик қонун-қоидаларини очиб беради. Кичик ёшдаги мактаб ўқувчиларида ижодий фаолликни таркиб топтириш муҳим аҳамият касб этади. Худди шу ёш даврида ўқувчиларда шахснинг ақлий, маънавий, ахлоқий асослари вужудга келади. Бошланғич синф ўқувчиларида ижодий фаоллиkning ўсиши педагогик тамойилларга асосланиши мумкин:

- ўқувчиларнинг қобилияти билан ижодий ривожининг ўзаро алоқасини инобатга олиш;
- қобилиятлар ривожини таъминловчи педагогик таъсир ўтказиш воситаларини қўллаш;
- идрок қилиш болалар ижодий фаоллигини шакллантириш негизи эканлиги;
- ижодий ёндашув;
- ўқувчиларнинг ижодий ривожини узлуксиз равишда таҳлил қилиш ва ҳоказо.

М. Раимовнинг «Ўқувчиларнинг мустақил билиш фаолиятини ташкил этиш» мақоласида ўқувчиларнинг билим савияси, уларнинг билиш фаолиятининг ҳажми ва мунтазамлигига бевосита болиқлиги алоҳида қайд этилади. Мустақил фаолиятни билимлар олишнинг воситаси ва унинг натижаси сифатида қараш мумкин. Мақолада ўқувчиларнинг билимлари изланишларининг натижаси эканлигин кўрсатиш учун бундай изланишни ташкил этиш ва бошқариш лозим. Бу эса ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ривожлантиради. Ўқувчиларнинг мустақил билиш фаолиятини ташкил қилишнинг қандай усули уларда қуйидаги умумий ўқув кўникмаларини шакллантиради;

1. ўз ишини ривожлантириш;
2. қўшимча адабиётлар билан ишлаш;
3. матндаги асосий фикрни ажрата олиш;
4. қўйилган масалага жавоб бериш режани тузиш;
5. мавзу моҳиятини ифодали, аниқ ва мантиқли баён қилиш.

Нишонова З. нинг «Мустақил ижодий фикрлаш ва шахс ҳислатлари» мақоласида мустақил фикрлаш шахснинг билимларини эгаллашларида борлиқни билишда зарур умумий кўникма ва малакаларни эгаллаш, янги вазиятларда уларни ижодий қўллашлари билан болиқ қобилиятдир дейилади. Ижодий фикрлаш қобилиятига эга бўлмаган ўқитувчи ўқувчиларда мустақил ижодий фикрни ривожлантира олмайди .

Таълимни ижодий ташкил этиш - бу ўқитувчи фаолияти, таълим ижодий ташкил этилган пайтдагина ўқувчилар ўқув материалларини ижодий ўзлаштиради. Ўз навбатида болаларда ижодкорлик тарбияланади. Мақолада ижодга шундай таъриф берилади: «Ижод борлиқни ривожлантиришнинг зарурий шарти бўлиб, уни борлиқнинг янги шакллари ҳосил қилиш, бу билан бирга пайдо бўлган шакллар билан ижоднинг ўзи ҳам ўзгаради. Демак, инсон ижод қила туриб ривожланади».

Қ. Хусанбоеваннинг «Адабий таълимда мустақил фикрлашга ўргатиш асослари» монографиясида ижодга ундаш ўқувчиларни мустақил фикрлашга ўргатиш катта аҳамиятга эга эканини қайд этилади. Ўқиш дарсларида болаларни ижодга ундаш йўллари кўрсатилган. Эртактардан мисоллар келтириб ижодга ундаш учун қуйидаги мисолларни келтириш мумкин. Эртақ қаҳрамонлари характерини ўзгартириш билан ҳам болаларни янги эртақ тўқишга ўргатиш мумкин. Эртактар, уларни ким тўқишдан қатъий назар, кўпинча мантикий фикрнинг эмас, фантазиянинг махсули бўлади. Болаларнинг эса фантазияси кучли. Таниш эртақ сюжети асосида янги эртақ яратиш, яъни ўша қаҳрамонлар билан бошқа эртақ тўқиш, хотира билан ўйнаш-сўзлар ва ходисаларни эслаш, синфда ҳикоячи ролини бажариш-ўйлаб топилган воқеани айтиб бериш сингари ишларни амалга ошириш . Бундай эртақ тўқиш, ҳикоячи ўрнини эгаллаш сингари дарслар жараёнида ўқитувчи болаларнинг ижодини, у қандай бўлишидан қатъий назар, ёзиб бориши керак. Бола ўқитувчининг бирор нарсани ўзгартириб ёзмаганлиги, тушуриб қолдирмаганини назорат қилади. Бу болага сўз эркинлигини бериш, ўз сўзига эгалик қилиш саналади.

Бошланғич синфларда ўқувчиларни ижодга ундаш, уларни мустақил фикрлашга йўналтириш катта аҳамият касб этади. Болаларнинг интеллектуал ривожланиши, юксак орзулар қилишга ва уларни амалга оширишга қодир бўлишини истаган ҳар қандай одам уларнинг ижодга ошно бўлишини таъминлаши керак. Ижодкорлик - мустақил фикрлашга ўргатиш омилидир.

Бошланғич синфларда ўқувчиларнинг ижодий ишларини ташкил этиш муаммосини ҳар томонлама ўрганиб чиқиб, қуйидаги хулосаларга келдик:

1. Бошланғич синфларда ўқувчилар ижодида чуқур маъно ва мантиқнинг керакли даражада эмаслигини тушуниш мумкин. Чунки, мақсад улар ижодида чуқур мантиқ ёки юксак маъно бўлишига эришишда эмас. Улар кейинроқ, таълим-тарбиянинг юқориноқ босқичларида пайдо бўлади. Муҳими - ижод жараёни, уларнинг ижод қилишларига имконият яратиб беришдир. Бола учун қизиқарли бўлган ҳар қандай фаолият фойдали, у нимани ҳохласа, нимага қизиқса шуни қилиб кўриши керак.
2. Бошланғич синфнинг ўқиш, она тили дарсларида болаларни ижодга ундашнинг йўллари ва имкониятлари жуда кўп. Эртақ қаҳрамонларини характерини ўзгартириб болаларни янги эртақ тўқишга, таниш эртақ сюжети асосида янги эртақ яратишга, яъни ўша қаҳрамонлар билан бошқа эртақ тўқишга ўргатиш, хотира билан боғлиқ сўзлар ва ходисаларни эслашга, синфда ҳикоячи ролини бажаришга, ўйлаб топилган нарсани айтиб беришга одатлантириш мумкин.
3. Бошланғич 4-синф ўқиш дарсларида бадиий матн устида ишлаётганда болаларга матн устида режа тузиш ва ўқишларини режа асосида қайта ҳикоялашга ўргатиш болаларнинг ижодий фаолият кўрсатишларига олиб келади.
4. Муаммоли таълимни ташкил этиш ўқувчиларнинг ижодкорлиги ривожланишида муҳим омил бўлиб ҳисобланади. Ҳар бир ўқувчи

Ўзининг ўқув фаолиятида маълум даражада ижодкорлик қирраларини намоёни этиши мумкин. Ижодкорлик - интеллектуал қобилият билан битта нарсас эмас. Катта интеллектуал имкониятлар ҳамиша ҳам ижодкорликнинг баланд ривожига мос келавермайди. Ижодий қобилиятларни тарбиялаш ва ривожлантириш, ижодга ўргатиш мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, ўтилган ҳар бир қизиқарли машғулоти ўқувчи онгида яхшироқ қолиши, шунингдек дунёқарашини кенгайтириш билан бирга мустақил ижодий қобилиятини ўстиради. Ижодкор ўқувчи ўзига хос, ноёб тарзда фикр юритади, унинг фикрлари мустақил, тиник, бировникига ўхшамаган бўлиб, кўпинча ғайри табиий ечимларни ҳам топа олади.

Ф о й д а л а н г а н а д а б и ё т л а р

1. Каримов И.А. “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” Т: 2011
2. Б.Х.Ходжаев. “Ўқувчиларнинг тарихий тафаккури шакллантиришда мустақил ишлардан фойдаланиш технологияси” Халқ таълими журнали .Т. 2011.й. 3-сон.
3. Бошланғич таълимни ижодий ташкил этиш: муаммолар, ечимлар, ва истиқболлар. Тўплам. Бухоро: 2007 .

Резюми

Ушбу мақолада, бошланғич синф ўқувчилари мустақил ижодий фаолиятларини ташкил этишнинг аҳамияти, ҳақида тўхталиб ўтилган. Таълимни ижодий ташкил этиш, ўқитувчи фаолиятига, боғлиқдир. Таълим ижодий ташкил этилган вақтдагина ўқувчилар ўқув материалларини ижодий ўзлаштиради.

Ўтилган ҳар бир қизиқарли машғулот ўқувчи онгида узок муддат сақланади, шунингдек дунёқарашини кенгайтиришга хизмат қилади.

Ижодкор ўқувчи ўзига хос, фикр юрита олади ҳамда мавзуга оид муоммоларни ечимини топа олади.

В этой статье ведётся речь о значении организации самостоятельной творческой деятельности учеников начальных классов.

Творческая организация обучения связана с деятельностью учителя . В условиях творческой организации обучения ученики также творчески осваивают учебный материал.

Каждое интересно проведённое занятие долгое время сохраняется в сознании ученика и служит расширению его мировоззрения.

Ученик с творческим подходом сможет мыслить своеобразно, также найти пути решения проблем по данной тематике.

It is demonstrated in this article the importance of organization of self-creative activities of pupils in the elementary classes. Creative organization of teaching is related with the activity of the teacher. In the condition of creative organization of teaching pupils as well learn the material with creativity.

Each interestingly implemented lesson to be kept in the memories for a long time by the pupils, also helps for widening their point of view. The pupil can think independently with creativity, also find the ways of solution of problems on this subject.